

לנגוע בקדשים, ואסור לאכול עד שיטבול אחר הכפרה (רמב"ם). ועל פי השיטה השניה הנ"ל אף הוא אסור לנגוע עד שיטבול, וטבילה זו יכולה להיות קודם הכפרה (מרומי שדה).

כל האמור הוא בסתמא, אבל אם יודע בוודאי שהסיח דעתו – טמא מבחינה זו, ואסור לנגוע בקדשים (קרבן אורה).

לאחר תום האנינות. שיטת מקצת הראשונים, שהחילוק בין אכילה לנגיעה מתייחס לאונן שטבל בזמן האנינות, אבל אונן שלא טבל אסור לנגוע (הצעת תוס'; רמב"ם בפיה"מ מהדו"ק; רע"ב כאן). בירושלמי נראה כשיטת רוב הראשונים.

דין מחוסר כיפורים שזה לאונן, שלאחר כפרתו מותר לו

מערכה רס. דין האונן באכילת קדשים בליל פסח (צט,ב)

משנתנו (וכדעת חכמים להלן ק,ב שיום קבורה אינו תופס לילו, ולא כרבי שם).

פשט המשנה בפסחים

מבחינת פשט המשנה, יש צדדים לכאן ולכאן: פשוט לשון המשנה "טובל ואוכל פסחו לערב אבל לא בקדשים" שמדובר על ליל הפסח עצמו. ולפי רב ירמיה יוצא דבר תמוה, שהמשנה בפסחים טרחה להשמיע את איסור הקדשים בכל ימות השנה ולא השמיעה את היתרם בליל פסח, ודווקא המשנה בזבחים עוסקת בהיתר הקדשים בליל פסח.

מאידך, מן המשנה בפסחים משתמע שהולכת בשיטת רבי, לפיה יום קבורה תופס לילו. לשון המשנה: "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב, אבל לא בקדשים. השומע על מתו והמלקט לו עצמות – טובל ואוכל בקדשים". מדוע המשנה מחלקת בין אונן לבין יום שמועה וליקוט עצמות, ולא מחלקת באונן בין יום מיתה ליום קבורה? שמע מינה שיום קבורה תופס לילו מדרבנן¹, ולפיכך ראוי לפרש גם את משנתנו בזבחים בהתאם.

בירור נקודת המחלוקת

רש"י (ד"ה רב אסי) כותב: "אידי ואידי בלילי פסחים", כלומר, שרב אסי לא בא רק ליישב את סתירת המשניות באופן שונה, אלא גם חולק על עצם דינו של רב ירמיה מדיפתי, ואוסר לאכול שאר קדשים בליל פסח שלאחר יום המיתה.

בטורי אבן (חגיגה כה,ב) הציע לפרש אחרת, שרב אסי מסכים לדינו של רב ירמיה מדיפתי, ונחלק עליו רק בפירוש משנתנו, כי לא מסתבר לו לפרשה דווקא בליל פסח². נראה

1 רב יוסף מכך שהברייתא נוקטת "כמלקט" ולא "כקובר", ואין לדייק כך מהנוסח בפסחים.

2 הטורי אבן יוצא מתוך קושיה, שבגמ' שם נאמר בפשוט שעם הארץ שעירב קודש בתרומה "מיגו דמהימן אקודש מהימן נמי אתרומה", ומכאן שסברת 'מיגו' מוסכמת, והוא הדין בנידון דידן, שמתוך שהותר לפסח – הותר גם בשאר הקדשים. אך לבסוף חילק בין הדברים, שלעניין חשש הטומאה הרי זה תרתי דסתרי להאמינו לעניין קודש ולא לעניין תרומה, שהרי הוא טהור או טמא, אבל באנינות אין סתירה בכך שיגזרו אנינות לילה לעניין כל הקדשים פרט לפסח.

בליל הפסח מצוה לאכול מקרבן פסח. יחד עם הפסח ישנו קרבן נוסף: 'חגיגת ארבעה עשר', שאף הוא מוקרב בי"ד בניסן ונאכל בליל ט"ו, כדי שהפסח ייאכל "על השובע" (פסחים ע,א). כמו כן, יתכן שחבורת אוכלי הפסח תאכל קדשים אחרים שנשחטו בערב הפסח (עיין הל' חגיגה ב,יא).

בסוגיה כאן נאמר, שהאונן שמת לו מת בערב הפסח הותר לאכול בלילה מקרבן הפסח, מכיוון שהאנינות בלילה אינה אלא מדרבנן, וחכמים לא גזרו לבטלו ממצות קרבן פסח. על רקע זה הסוגיה דנה בשאלה, האם הותר לו לאכול גם מקדשים אחרים בלילה זה.

מחלוקת האמוראים: האם אונן בליל הפסח רשאי לאכול שאר קדשים?

במשנה בפסחים (צא,ב) נאמר: "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב, אבל לא בקדשים". הגמ' כאן מעלה סתירה בין משנה זו, לבין משנתנו: "האונן... אינו חולק לאכול לערב", ממנה משמע שאין לו זכות לקבל בשר קדשים לאכילה בין כהני המשמר, מפני שבשעת העבודה לא היה ראוי להקריב, אבל רשאי הוא לאכול בקדשים, אם כהן אחר יזמינהו לאכול מחלקו. על כך נאמרו בגמרא שתי תשובות:

א. רב ירמיה מדיפתי: האונן אסור לאכול קדשים בערב, אבל משנתנו המתירה עוסקת בליל פסח, שמכיוון שהותר לו לאכול בפסח – התירו חכמים עבורו גם את שאר הקדשים. המשנה בפסחים "אבל לא בקדשים" מתכוונת לשאר ימות השנה, ולא לליל הפסח עצמו.

ב. רב אסי: יש להבדיל בין הלילה שלאחר יום המיתה, שבו האונן אסור מדרבנן באכילת קדשים, לבין הלילה שלאחר יום הקבורה, שמותר באכילת קדשים, ועליו מדברת

1 כפי שמדייק רב יוסף להלן ק,ב: "השומע על מתו כמלקט עצמות, טובל ואוכל בקדשים לערב. מכלל דיום קבורה אפילו לערב נמי לא אכיל". והתקשה בזה בפנים מאירות שם, ועיין צאן קדשים שם (ונראה מדבריו שביום שמועה וליקוט מודה רב אסי שאידי דאכיל פסח אכיל שאר קדשים).

יש להעיר, שבדק"ס מובא שבכל כתי"י והדפוסים הישנים הנוסח בגמ' להלן "והמלקט", כנוסח המשנה בפסחים, וכפי שהגיה השטמ"ק. הנוסח שלפנינו "כמלקט" מקורו בהגהת ברכת הזבח, ולא נימק את הגהתו. כנראה טעמו שלשון רב יוסף "אלא הא דקתני" ולא "דתני" מוכיחה שזוהי ברייתא אחרת (ולכן בעל מסורת הש"ס לא ציין לפסחים; ובדק"ס הביא שבספר 'מראה אש' הגיה "דתני"). לפי גרסתו, דיוקו של

רב מרי בהמשך הסוגיה מפרש את המשנה בפסחים, המתירה אכילת פסח ולא קדשים, על ליל יום הקבורה דווקא (משום שלדעתו רק לילה זה אסור מדרבנן, ובליל יום מיתה אסור אף בפסח). לפי זה אין לפרש את משנתנו, המתירה לאכול שאר קדשים בערב, על ליל יום הקבורה, אלא הכרח לפרשה כהיתר מיוחד לליל הפסח, כדעת רב ירמיה מדיפתי. אכן, כך כותב רש"י (ד"ה לא קשיא), שרב מרי סובר "כדשנינן לה מעיקרא".

לעומת זאת בדעת אביי, המעמיד את המשנה בפסחים באונן שמת לו מת אחר חצות היום, כותב רש"י (ד"ה אביי): "ומתניתין דייקין אי מזמנו ליה אכיל – ביום קבורה, כדאמר רב אסי לעיל". לא ברור מה ההכרח של רש"י להעמיד את אביי כדעת רב אסי דווקא, והמפרשים העלו כמה טעמים לכך: א. רש"י סובר ששיטת רב אסי היא הדעה הפשוטה יותר בלשון המשנה בפסחים, שמשמע שאיסור הקדשים נאמר אף בליל הפסח. כוונת רש"י לומר, שאביי אינו נאלץ לפרש את המשנה כרב ירמיה מדיפתי, וממילא יש להניח שדעתו כרב אסי (לשם זבח; מעיל שמואל). ב. לדעת אביי אכילת פסחים אינה מעכבת, וההיתר לאכול את הפסח נובע רק מן החשש שאם לא נתיר לו לאכול – ימנע מלשחוט את הפסח⁴. ממילא, מסתבר שזהו היתר מוגבל לפסח בלבד, ואין להרחיבו לשאר הקדשים (מעייין גנים צט, ב, וכתב שאין זו סברה מוכרחת). ג. מכיוון שאביי מבדיל בהיתרו של האונן בין מת קודם חצות לבין מת לאחר חצות, הרי המשנה בפסחים, שבאה להשמיע במה האונן מותר ובמה אסור, יכולה היתה לחלק בכך, במקום לחלק בין פסח לקדשים! ובשלמא אם באה להשמיע את דין האונן באותו ערב, שרשאי לאכול בפסח אבל לא בקדשים – ניחא; אבל אם באה לומר שבעלמא הרי הוא אסור בקדשים בערב – עדיף היה לומר שפעמים הרי הוא אסור אפילו בפסח! (מעייין גנים צט, ב; מים קדשים ק, א).

יש הבדל בין פירושים אלה לדברי רש"י, באשר לשיטת רבא בסוף הסוגיה. על פי הביאור השני, שהבנת רש"י בדעת אביי נובעת מכך שלדעתו אכילת פסחים אינה מעכבת – הרי רבא אינו סובר כך, ונמצא שאין לנו הכרח האם הוא סובר כרב אסי או כרב ירמיה (כך אכן כותב בפנים מאירות, ק, ב). ואילו לפי הביאור הראשון או השלישי – גם רבא יסבור כרב אסי (מעייין גנים, צט, ב)⁵.

שיטת רוב הראשונים: האונן אוכל בפסח בלבד

הרמב"ם בהל' קרבן פסח (ו, ט) פוסק: "האונן ראוי לאכול

שרש"י לא רצה לפרש כך, כי לדעתו פשט המשנה בפסחים מורה שמדובר על ליל פסח עצמו, כאמור, ולפיכך אם רב אסי אינו מוכרח לפרשה כרב ירמיה – ודאי יחלוק עליו לדינא.

יש מפרשים שמחלוקת האמוראים נעוצה בשאלה העקרונית, האם הכלל שכהן שאינו ראוי לאכול בשעת העבודה אינו חולק לאכול לערב נאמר גם על מי שאינו ראוי מחמת איסור דרבנן: רב אסי סובר שכן, ולפיכך פירש את משנתנו, האומרת שאונן אינו חולק, באונן ביום קבורה דרבנן; ואילו רב ירמיה מדיפתי סובר שלא, ולפיכך הוכרח לפרש את משנתנו ביום המיתה, שבו האונן אסור מדאורייתא, וממילא יוצא מפירושו זה שבליל הפסח הותרו גם שאר הקדשים (זבחי צדק)³.

אכילת קדשים בליל חג הפסח. מצוה לאכול בליל ט"ו בניסן מ"חגיגת ארבעה עשר", כדי שהפסח ייכיל על השובע. בצירור נראה צלי על שולחן ליל הסדר, הנאכל לקרבן חגיגה (על פי הדעה בפסחים ע, א, שגם החגיגה נאכלת צלי כמו הפסח), והפסח מובא לשולחן (בימין הצירור) כתוספת לו. רב ירמיה מדיפתי חידש שאונן שהותר לו לאכול את הפסח הותר גם אגב כך לאכול קדשים נוספים בלילה זה.

דעת שאר האמוראים בסוגיה במחלוקת זו

הגמ' שואלת: "מאן תנא אנינות לילה מדרבנן?" ומפרש רש"י: "דתנא להך דפסחים". פירושו זה מתאים לדעת רב אסי, לפיה משנתנו בזבחים עוסקת בליל יום קבורה, ואין ראייה ממנה שאנינות לילה דרבנן. לעומת זאת לפירוש רב ירמיה מדיפתי יש להוכיח גם ממשנתנו שהאנינות מדרבנן, ואדרבה, הראייה ממנה טובה יותר, משום שמתירה לאכול אפילו קדשים אחרים בליל פסח. נראה, אם כן, שרש"י רואה את דברי רב אסי כמכריעים, והסוגיה ממשיכה על פי שיטתו.

3. באחרונים יש דיון כללי, הנוגע להרבה הלכות בתורה, האם מה שנחשב 'אינו ראוי' מדרבנן נחשב ממילא גם 'אינו ראוי' מדאורייתא (עיין סוכה כג, א על סוכה ש"אינה ראויה לשבעה" מחמת איסור דרבנן, ושבועות לא, א על חיוב קרבן שבועות העדות במי שאינו ראוי להעיד מדרבנן. האריכו בזה במלא הרועים, מערכת א דף א, ובארצות החיים סי' יג סק"א, ועוד רבים). סביב זה דנו האחרונים בתחילת הפרק, האם מחוסר כיפורים האמור במשנה, שאינו חולק לאכול לערב, הוא גם מחוסר כיפורים שהביא קרבנו וטרם טבל, שאינו ראוי לאכול מדרבנן (עיין ברכת הזבח בפנים מאירות וטהרת הקודש צח, ב). בפנים מאירות סובר, שבעלמא הראוי

4. עיין רש"י ד"ה אביי, ובמערכה הבאה הערה 13.

5. על שיטת רב חסדא בסוגיה הבאה (ק, ב) בעניין זה עיין מראה כהן שם, המסיק שדעתו כרב אסי, ולדעתו כך שיטת כל הסוגיה שם, ובקדשי דוד דחה ראייתו.

נראה שהטעם להכרעה זו, שהגמ' הביאה את דברי רב אסי לאחר דברי רב ירמיה מדיפתי, ומשמע שזוהי מסקנתה. ועוד, שדעה זו מתיישבת יותר בפשט המשנה, כפי שהתבאר לעיל בדעת רש"י.

לעומת זאת המאירי בפסחים (צ,א) כותב: "באונן... בשמת לו המת... קודם חצות – נדחה לפסח שני, אלא שאם שחטו וזרקו עליו – טובל ואוכל אף בשאר קדשים". אפשר שטעמו, שרב ירמיה מדיפתי הוא 'בתרא' ביחס לרב אסי (עיין לעיל לד,ב ובקידושין לג,א, שרבינא קיבל ממנו), או שפירש את הסוגיה כפי שהציע בטורי אבן, שאין מחלוקת בנקודה זו.

סיכום

דעת רב ירמיה מדיפתי שהאונן בליל פסח הותר לאכול גם בשאר הקדשים, ורב אסי חולק בדבר (רש"י, ובטורי אבן צידד שלא כן). המחלוקת נעוצה בפשט המשניות, אך יש אומרים שהיא משתלשלת משאלה קודמת, האם אונן מדרבנן, וכל כהן שמנוע מדרבנן לאכול בקדשים בשעת העבודה, זכאי לחלוק בקדשים (זבחי צדק).

רב מרי סובר כרב ירמיה, ואילו אביי כרב אסי (רש"י), וכנראה גם רבא (מעין גנים, ובפנים מאירות חולק).

הרמב"ם ובנו והסמ"ג פסקו כרב אסי, וכן נראית דעת רש"י. המאירי פסק כרב ירמיה מדיפתי.

הפסח לערב... במה דברים אמורים? שמת לו המת אחר חצות... מת לו מת בשלשה עשר וקברו בארבעה עשר... שוחטין עליו וטובל ואוכל לערב אף בשאר הקדשים". מוכח מדבריו, שברישא, במת בערב פסח, אינו אוכל אלא בפסח בלבד, כדעת רב אסי (וכך הבין זאת הר"י קורקוס⁶). הלכה זו מובאת אף בסמ"ג (מ"ע רכד). וכן בהל' ביאת המקדש (ב"י): "יום המיתה, כשם שאסור לאכול בו קדשים מן התורה כך אסור לאכול בלילו מדבריהם, חוץ מן הפסח בלבד שהוא אוכל לערב", ולא כתב "חוץ מליל הפסח".

עוד כתב הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות י"ט): "וכל מי שאינו ראוי לאכול בשעת העבודה, אע"פ שהוא ראוי לעבודה והרי הוא ראוי לאכול לערב – אינו חולק כדי להניח חלקו לערב. כיצד?... והאונן ביום הקבורה... אין חולקין לאכול לערב". פסק את דין משנתנו כפירוש רב אסי, שעוסקת באונן ביום הקבורה.

וכן כתב בנו, ר' אברהם (שו"ת ברכת אברהם סי' ב): "שאמרת בתחלת דברך דמי שמת לו מת (קודם) [אחר] חצות לאו אונן קרינן ביה – טעות הוא, דאע"ג דלא חלה אנינות עליה לענין פסח – חלה עליה לענין קדשים, כדתנן בפירוש: טובל ואוכל את פסחו לערב אבל לא בקדשים". כך גם נראה מפשטות לשון רש"י בפסחים (צא,ב ד"ה אונן): "אבל לא יאכל אונן לערב בשאר קדשים", שהדברים אמורים גם על ליל פסח (שפת אמת שם).

מערכה רסא. הקרבת קרבנו של אונן, בפסח ושאר הקרבנות (צט,ב-ק,ב)

את הפסח. מצד שני, קרבן הפסח חייב גם להאכל בליל הפסח על ידי בעליו, ובכך יש סתירה לאיסור אכילת קדשים באנינות.

הסוגיה משלבת את הדיון בפסח עם הדיון בהבאת שאר הקרבנות, ונדון עליהם במשותף, תוך הדגשת הצדדים המיוחדים לפסח¹.

דרשת רבי שמעון

ר' שמעון לומד מן הפסוק "ואם זבח שלמים קרבנו" (ויקרא ג,א), שהאדם מביא את קרבנו כשהוא שלם, ולא כשהוא אונן. עניינה של השלמות, שיהיה "שלם בדעתו, שדעתו מיושבת עליו" (הפירוש המיוחס לרש"י, מו"ק טו,ב ד"ה שלמים)². מהמילים "זבח" ו"קרבנו" לומד ר"ש, שדין זה

אונן אסור לעבוד עבודה ולאכול קדשים, אבל איסור זה כשלעצמו אינו סיבה להמנע מהבאת קרבנותיו, שכן בדרך כלל בעל הקרבן אינו צריך להקריבו בעצמו (פרט למקרים מיוחדים, כגון פרו של כהן גדול ביום הכיפורים ומנחת חינוך). ובדרך כלל גם אינו חייב לאכול בעצמו. בסוגיה כאן מתחדש, שיש איסור עצמי בהבאת קרבנותיו של אונן, אף בלא השתתפותו. יש לברר את פרטיו של דין זה: האם הוא נאמר על יום האנינות בלבד, או על כל ימי האבל? האם הוא מן התורה, והאם ניתן להתירו במצבים מסוימים?

שאלה מיוחדת מתעוררת באשר להבאת קרבן הפסח של אונן. מצד אחד, זהו קרבן שיש דחיפות בהבאתו, שכן זמנו קבוע לתאריך מסוים, י"ד בניסן. חומרה מיוחדת יש בו, שהתורה אף קבעה עונש כרת למי שנמנע במזיד מלהקריב

6. ובשושנים לדוד (פסחים פ"ח מ"ח) הבין ברמב"ם להיפך, שאף בליל יום מיתה אוכל בקדשים.

1. לדיון על הבאת קרבנו של אונן יש צדדים נוספים, שלא נדונו בסוגיה: א. האונן שמתו מוטל לפניו פטור מכל המצוות, ושיטת ההלכה שאף אסור לקיימן (שו"ע או"ח סי' עא ס"א), ואם כן אינו יכול לסמוך על קרבנו (שאלה זו אינה קיימת בפסח, שאין בו סמיכה). גם עצם קיום מצוה עבורו יש בה שאלה (עיין שערי תשובה סי' תלא

סק"א לעניין בדיקת חמץ), אבל בנדון דידן יש לומר שהכהנים שלוחי דשמיא (יומא יט,א). ב. אבל בתחילת ימי אבלו אינו נכנס למקדש, כפי שנאמר במסכת שמחות (ו,יא): "ביום הראשון וביום השני אין נכנס להר הבית", והעיר על כך המאירי (מו"ק טו,ב), ואם כן אינו סומך.

2. על פי ביאור זה לעניין השלמות, כתב בליקוטי הלכות (זבח תודה ד"ה רבא) שקרבנו של אונן שטרם נודע לו על פטירת מתו כשר, שכן דעתו מיושבת עליו. ויש